

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Analiza statystyczna/
Statistical analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie tekstu/
Manuscript preparation
F. Opracowanie
piśmiennictwa/
Literature search
G. Pozyskanie funduszy/
Funds collection

CONDITIONS OF PRO-ECOLOGICAL ACTIVITIES OF BIOECONOMY SECTOR ENTERPRISES IN THE ENVIRONMENTALLY VALUABLE AREAS OF THE LUBELSKIE VOIVODESHIP*

UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI PROEKOLOGICZNEJ PRZEDSIĘBIORSTW SEKTORA BIOGOSPODARKI NA OBSZARACH PRZYRODNICZO CENNYCH WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO*

Magdalena Zwolińska-Ligaj

Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Zwolińska-Ligaj M. (2016), *Conditions of pro-ecological activities of bioeconomy sector enterprises in the environmentally valuable areas of the Lubelskie Voivodeship./ Uwarunkowania działalności proekologicznej przedsiębiorstw sektora biogospodarki na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*. Economic and Regional Studies. Vol. 9, No. 4, pp. 53-69.

ORIGINAL ARTICLE

JEL code: Q01, R11

Submitted:
July 2016
Accepted:
October 2016

Number of characters:
43 884
Tables: 6
Figures: 2
References: 19

ORYGINALNY ARTYKUŁ
NAUKOWY

Klasyfikacja JEL: Q01, R11

Zgłoszony:
lipiec 2016
Zaakceptowany:
październik 2016

Liczba znaków ze spacjami:
46 863
Tabele: 6
Rysunki: 2
Literatura: 19

Summary

Subject and purpose of work: The aim of the study is to make a characteristic and evaluation of the conditions of environmental activities of companies representing the bioeconomy sector located in environmentally valuable areas of Lublin Voivodeship. The study also identifies key factors and barriers to eco-activity from the perspective of the surveyed companies.

Materials and methods: To achieve the goal a review of literature and surveys were conducted in 2013 in 30 communes of the Lublin province (Poland), characterized by the highest level of the indicator of ecological value. The study used the method of diagnostic survey with a questionnaire interview.

Results: Environment-friendly activities undertaken in the studied companies were conditioned largely by economic factors and the need to adapt the organization to meet the standards of environmental protection. Among the problems concerning determinants of eco-friendly activity entrepreneurs pointed high cost of adapting the organization to the increasingly stringent environmental legislation and organizational difficulties to adapt to these regulations.

Conclusions: Bioeconomy sector companies operating in environmentally valuable areas are characterized by mutual harmonious relationship with the local natural environment. In the study group, there is a need to promote awareness of the possibility of external support for environmental activities.

Keywords: bioeconomy, pro-ecological activity, enterprises, environmentally valuable areas

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Celem opracowania jest charakterystyka i ocena uwarunkowań działalności proekologicznej przedsiębiorstw sektora biogospodarki zlokalizowanych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego oraz wskazanie najważniejszych jej czynników i barier z perspektywy badanych przedsiębiorstw.

Materiały i metody: Osiągnięciu celu służyła analiza literatury przedmiotu oraz wyników badań przeprowadzonych w 2013 roku w 30 gminach z grupy o najwyższej cenności ekologicznej w województwie lubelskim. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z użyciem kwestionariusza wywiadu.

Wyniki: Podjęte w przedsiębiorstwach działania proekologiczne w głównej mierze warunkowane były czynnikami ekonomicznymi oraz potrzebą dostosowania organizacji do sprostania standardom z zakresu ochrony środowiska. Wśród ograniczeń działalności proekologicznej wskazano wysokie koszty dostosowania się do zaostrzonych przepisów prawa ochrony środowiska oraz związane z tym trudności organizacyjne.

Wnioski: Przedsiębiorstwa sektora biogospodarki funkcjonujące na obszarach przyrodniczo cennych charakteryzują wzajemne harmonijne relacje z lokalnym środowiskiem przyrodniczym. W badanej grupie dostrzeżono potrzebę upowszechniania wiedzy na temat możliwości zewnętrznego wsparcia finansowego działalności proekologicznej.

Słowa kluczowe: biogospodarka, aktywność proekologiczna, przedsiębiorstwa, obszary przyrodniczo cenne

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: dr inż. Magdalena Zwolińska-Ligaj, Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska, Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, Poland; phone: +48 83 344 99 05; e-mail: m.zwolinska-ligaj@dwydaktyka.pswbwp.pl

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List, ICV 2015: 81,26; Polish Ministry of Science and Higher Education 2016: 9 points/ AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List ICV 2015: 81,26; Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2016: 9 punktów. **Copyright:** © 2016 Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska, Magdalena Zwolińska-Ligaj. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

* The research was conducted in the framework of the research project No 2011/01/D/HS4/03927 "Ecological conditions and development factors of the economic functions in the environmentally valuable areas of the Lubelskie Voivodeship" financed from the funds of the National Center for Science/ Badania zrealizowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/ 03927 pt. „Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Introduction

Bioeconomy is a key sector for the economy of rural areas, especially those characterized by high ecological value. This is due both to the possibility of using the ample resources and advantages of the natural environment in economic activity, as well as the existence of a number of restrictions for the development of other areas of economic activities that are the consequence of the specific conditions resulting from the rationales of both ecological and economic character. The development of bioeconomy sector entities in the environmentally valuable areas complying with the ecological criteria may also be viewed as a significant factor of local economies' changes towards sustainable development.

The bioeconomy sector comprises the production of renewable biological sources and the conversion of those sources and waste streams into the value-added products, such as food, fodder, bio-based products and bioenergy. The scope of this sector includes such activities as: agriculture, forestry, fisheries, production of food, and pulp and paper, as well as parts of chemical, biotechnological and energy industries (Innovating for... 2012, p. 3-4).

On the basis of economic criteria, B.M. Dobrzańska (2007, p. 57-58) forms the definition of an environmentally valuable area, whereby it is an area the biodiversity of which constitutes, or may constitute, upon the selection of the appropriate directions and methods, a dominant, key factor of an economic activity or substantially limits the forms of management which run counter to the primary purpose of the environmentally valuable areas, namely the preservation of biodiversity. Bearing that in mind, one should note that the development of the selected bioeconomy sectors, taking into account the ecological restrictions of economic activity, including in particular economic bio-productive functions, certain types of food processing and renewable energy sources, may create development stimuli for the economy of environmentally valuable areas. Their results will, however, depend on the innovation degree of the developed fields of activity. It should be underlined that the eco-innovations that enable achieving total positive ecological, economic and social results are of particular importance. As a consequence of the development of the selected, adapted to the conditions of a certain area fields of bioeconomy, it should be expected that the resources of those areas will be more effectively used, due to the widening of the range of the functions carried out by environmentally valuable areas for the benefit of society.

The source literature emphasizes that in the successful course of the development processes not only the very existence of natural resources and their conservation status in quantitative and qualitative terms is important but also their economic utilization (Kruk 2007, p. 17). In the context of the sustainable development as the basic concept of the examination of the relations between the economic, natural and social sphere, in the case

Wstęp

Biogospodarka jest sektorem o kluczowym znaczeniu dla gospodarki obszarów wiejskich, w szczególności charakteryzujących się wysoką cennością ekologiczną. Wynika to zarówno z możliwości wykorzystania w działalności gospodarczej bogatych zasobów i walorów środowiska przyrodniczego, jak i z istnienia szeregu ograniczeń dla rozwoju innych dziedzin działalności gospodarczej będących konsekwencją specyficznych uwarunkowań wynikających z przesłanek zarówno o charakterze ekologicznym, jak i ekonomicznym. Na obszarach przyrodniczo cennych rozwój podmiotów sektora biogospodarki spełniający kryteria ekologiczne rozpatrywać można ponadto jako ważny czynnik zmian lokalnych gospodarek w kierunku zrównoważonego rozwoju.

Sektor biogospodarki obejmuje produkcję odnawialnych zasobów biologicznych i konwersję tych zasobów i strumieni odpadów na produkty o wartości dodanej, takie jak żywność, pasze, produkty pochodzenia biologicznego oraz bioenergia. W zakres tego sektora wchodzi takie rodzaje działalności, jak: rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, produkcja żywności i masy celulozowej oraz papieru, a także części przemysłów: chemicznego, biotechnologicznego i energetycznego (Innovating for... 2012, s. 3-4).

B.M. Dobrzańska (2007, s. 57-58) bazując na kryteriach ekonomicznych, formułuje definicję obszaru przyrodniczo cennego, według której jest to obszar, którego różnorodność biologiczna stanowi lub może stanowić, przy doborze właściwych kierunków i metod, dominujący, istotny czynnik działalności gospodarczej lub w istotny sposób ogranicza formy gospodarowania sprzeczne z podstawowym celem istnienia obszarów przyrodniczo cennych, jakim jest zachowanie różnorodności biologicznej. Biorąc pod uwagę to ujęcie zauważyć należy, że rozwój wybranych, uwzględniających ekologiczne ograniczenia działalności gospodarczej, gałęzi biogospodarki, w tym w szczególności ekonomicznych funkcji bioprodukcyjnych, niektórych rodzajów przetwórstwa żywności oraz odnawialnych źródeł energii tworzyć może impulsy rozwojowe dla gospodarki obszarów przyrodniczo cennych. Ich efekty zależą zaś będą od stopnia innowacyjności rozwijanych dziedzin działalności. Podkreślić przy tym należy szczególne znaczenie ekoinnowacji umożliwiających łączne uzyskiwanie dodatnich efektów ekologicznych, ekonomicznych i społecznych. W konsekwencji rozwoju wybranych, dostosowanych do warunków danego obszaru dziedzin biogospodarki, spodziewać się należy pełniejszego wykorzystania zasobów tych obszarów związanego z rozbudową wachlarza funkcji wypełnianych na rzecz społeczeństwa przez obszary przyrodniczo cenne.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że w pomysłnym przebiegu procesów rozwojowych ważne jest zarówno samo istnienie zasobów przyrodniczych i stan ich zachowania pod względem jakościowym i ilościowym, jak również ich gospodarcze użytkowanie (Kruk, 2007, s. 17). W kontekście zrównoważonego rozwoju jako podstawowej koncepcji rozpatrywania relacji między sferą gospodarczą, przyrodniczą i spo-

of environmentally valuable areas, it should be noted that the vital element of building the economic order is conducting the sustainable management of natural resources (Burchard-Dziubińska 2014, p. 121). In the case of environmentally valuable resources, the resources and advantages of the natural environment should belong to the basic factors stimulating their development. The effectiveness of management, recognizing the leading role of natural resources and the need of nature's comprehensive protection, requires above all the development of economic functions genetically related to the environment, in the manner and to the extent that will ensure the durability of the realization of those functions (Dobrzański 2000, p. 27-28). Hence, the application of ecological rules to identify the options that do not limit the possibilities of using the land by public, and at the same time minimize the negative consequences for the environmentally valuable areas is becoming a challenge in the case of ecologically valuable areas (DeFries et al. 2007, p. 1031). Bioeconomy is such a potential option, especially in a situation when entrepreneurs representing this sector consider local ecological conditions a vital and positive factor in the development of an enterprise (Zwolińska-Ligaj 2016).

The pro-ecological activity of an enterprise is determined by a range of factors enrooted in the very organization as well as in its closer and more distant environment. The main internal factors of pro-ecological activity encompass specifics of the organization determined by its sector, scale of operations, the degree of linkage with the natural environment, and entrepreneurs' attitudes towards environmental responsibility. As the factors that can be found in the environment of an enterprise one can point out the aspect of macro- and micro-environment, and the specific features of a local space, including its natural environment advantages, on which an enterprise conducts its economic operations.

When macro-environment is concerned, economic organizations, along with the development of the discussion about the possibilities of pursuing sustainable development, should scrutinize the ecological, political and legal sphere more carefully. With public ecological awareness rising and corporate social responsibility expanding, competitive environment also creates an increasingly significant impact potential on economic operators' pro-ecological attitudes (por. Zwolińska-Ligaj 2015b, p. 128). However, in local perspective, environmental protection and development activities arising from the pursuit of municipalities sustainable development are relevant. According to K. Koreleski (2009, p. 41) those activities should above all include the ensuring of natural resources use durability – substances, energy and conditions; the implementation of environmental management; setting up of IT networks; the enhancement of employees professional level as well as general ecological education.

In the environmentally valuable areas, the role of municipality authorities relating to the support of the usage of local resources and advantages of the

łączną w przypadku obszarów przyrodniczo cennych podkreślić należy, że ważnym elementem budowania ładu gospodarczego jest prowadzenie zrównoważonej gospodarki zasobami naturalnymi (Burchard-Dziubińska 2014, s. 121). W przypadku obszarów przyrodniczo cennych zasoby i walory środowiska przyrodniczego powinny należeć do podstawowych czynników stymulujących ich rozwój. Efektywność gospodarowania przy uznaniu wiodącej roli dóbr przyrody i konieczności jej wszechstronnej ochrony wymaga zaś przede wszystkim rozwoju funkcji gospodarczych genetycznie związanych ze środowiskiem, w zakresie i w sposób zapewniający trwałość realizacji tych funkcji (Dobrzański, 2000, s. 27-28). Wyzwaniem staje się więc w przypadku obszarów ekologicznie cennych zastosowanie ekologicznych zasad do zidentyfikowania szans, które nie zawężają możliwości wykorzystywania terenu przez ludzi, a jednocześnie minimalizują negatywne konsekwencje dla obszarów przyrodniczo cennych (DeFries i in. 2007, s.1031). Taką potencjalną szansą jest biogospodarka, szczególnie w sytuacji gdy przedsiębiorcy reprezentujący ten sektor postrzegają lokalne warunki ekologiczne jako ważny i pozytywny czynnik rozwoju przedsiębiorstwa (Zwolińska-Ligaj 2016).

Aktywność proekologiczną przedsiębiorstwa warunkuje szereg czynników zakorzenionych zarówno w samej organizacji, jak i jej otoczeniu bliższym i dalszym. Specyfika organizacji określona przez jej branżę, skalę działalności, stopień powiązań ze środowiskiem przyrodniczym oraz prezentowane przez przedsiębiorców postawy odpowiedzialności względem środowiska przyrodniczego należą do głównych czynników wewnętrznych aktywności proekologicznej. W ramach czynników tkwiących w otoczeniu przedsiębiorstwa wskazać można wymiar makro- i mikrootoczenia oraz szczególne cechy lokalnej przestrzeni, w tym jej walory przyrodnicze, na obszarze której przedsiębiorstwo realizuje procesy gospodarcze.

W wymiarze makrootoczenia organizację gospodarczą, wraz z rozwojem dyskusji nad możliwościami realizacji założeń zrównoważonego rozwoju, coraz ważniejszą powinny być sferę ekologiczną i polityczno-prawną. Otoczenie konkurencyjne, w związku ze wzrastającą świadomością ekologiczną społeczeństwa i rozszerzaniem się społecznej odpowiedzialności biznesu, także tworzy coraz bardziej znaczący potencjał oddziaływania na proekologiczne postawy podmiotów gospodarczych (por. Zwolińska-Ligaj 2015b, s. 128). W perspektywie lokalnej istotne są z kolei działania związane z ochroną i kształtowaniem środowiska wynikające z dążenia do zrównoważonego rozwoju gmin. Zdaniem K. Koreleskiego (2009, s. 41) powinny one przede wszystkim uwzględniać zapewnienie trwałości użytkowania zasobów środowiska – substancji, energii i warunków, wdrażanie zarządzania środowiskowego, budowę sieci informatycznych, podnoszenie poziomu fachowego kadr oraz ogólną edukację ekologiczną.

Na obszarach przyrodniczo cennych uwzględnić należy także rolę samorządu gminy związaną ze wsparciem wykorzystania lokalnych zasobów i walo-

natural environment should also be considered. It can be evinced in (Guzal-Dec, Zwolińska-Ligaj 2015, p. 268):

- the realization of sustainable development strategy (innovative use of resources);
- the realization of agricultural and non-agricultural enterprise development policy (including pro-ecological);
- the cooperation with local operators on pro-ecological initiatives;
- providing the knowledge about ecological possibilities and constraints for enterprises;
- the creation of cooperation network in aid of the usage of local resources and advantages of the natural environment.

Taking the prospect of an enterprise into account, S. Czaja and A. Becla (2008, p. 27-28) distinguish four main groups of factors affecting its pro-ecological activity. These include traditional factors, such as first and second level environmental barriers, regarding mostly the ecological image of a company and the commitments that every enterprise has in respect of natural environment usage. The first level environmental constraints involve resources and energy used in manufacturing processes and the necessity to ensure the efficiency of this usage, whereas the second level constraints entail the necessity to employ the assimilative environmental capacity and they result from the existence of legal-economic mechanism for internalization of environmental costs of external effects.

A different approach to the factors affecting ecological innovations in an enterprise mentions those external factors that include: pro-ecological consumer expectations, legal requirements and endogenous factors, among which the management system functioning within the organization is of key importance (Graczyk and Kaźmierczak-Piwko 2011, p. 118). According to another classification (Perez-Sanchez et al. 2003, p. 71), the catalogue of the pro-environmental activity development factors composes of: the development of legislation, increasing customer pressure, competition, rising costs for the treatment and storage of waste, environment protection pressure groups, depletion of non-renewable resources, energy consumption and recycle development.

Examining the ecological conditions of an economic activity in the broadest, systemic sense, one should indicate, above all, the role of the solutions resulting from the set objectives, directions and ecological policy instruments. To comply with that, regional authorities prepare and implement appropriate environmental programs impacting the economic sphere. In the broad sense, ecological policy after B. Poskrobko and T. Poskrobko (2012, p. 91) may be defined as 'a conscious and deliberate activity of a state, regional authorities and economic operators for the management of the environment, i.e. using its resources and advantages, preserving and creating ecosystems or chosen components of the biosphere.' B. Fiedor and A. Graczyk (2015, s. 128) state that in the private sector ecological policy

środowiska przyrodniczego. Przejawiać się ona może w (Guzal-Dec, Zwolińska-Ligaj 2015, s. 268):

- realizacji strategii rozwoju zrównoważonego (innowacyjnego wykorzystania zasobów);
- realizacji polityki rozwoju przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej (w tym proekologicznej);
- współpracy z lokalnymi podmiotami nad inicjatywami proekologicznymi;
- udostępnianiu wiedzy o ekologicznych możliwościach i ograniczeniach przedsiębiorczości;
- kreowaniu sieci współpracy na rzecz wykorzystania zasobów i walorów naturalnych.

Biorąc pod uwagę perspektywę przedsiębiorstwa S. Czaja i A. Becla (2008, s. 27-28) wyróżniają cztery główne grupy czynników warunkujących jego aktywność proekologiczną. Należą do nich czynniki tradycyjne, takie jak bariery środowiskowe pierwszego i drugiego stopnia oraz współczesne, związane głównie z ekologicznym wizerunkiem firmy i ze zobowiązaniami, jakie każde przedsiębiorstwo posiada z tytułu użytkowania środowiska przyrodniczego. Ograniczenia środowiskowe pierwszego stopnia wiążą się z wykorzystywanymi w procesach produkcji surowcami i energią oraz koniecznością zapewnienia efektywności tego wykorzystywania, natomiast ograniczenia drugiego stopnia łączą się z koniecznością wykorzystywania asymilacyjnej pojemności środowiska przyrodniczego i wynikają z istnienia prawno-ekonomicznego mechanizmu internalizacji kosztów środowiskowych efektów zewnętrznych.

W innym ujęciu wśród czynników warunkujących innowacje ekologiczne w przedsiębiorstwie wymienia się te o charakterze zewnętrznym, do których należą: proekologiczne oczekiwania konsumentów, wymogi przepisów prawa oraz czynniki endogeniczne, wśród których kluczowe znaczenie ma funkcjonujący w organizacji system zarządzania (Graczyk i Kaźmierczak-Piwko 2011, s. 118). Według innej klasyfikacji (Perez-Sanchez i in. 2003, s. 71) katalog czynników rozwoju aktywności prośrodowiskowej tworzą: rozwój prawodawstwa, wzrastająca presja klientów, konkurencja, rosnące koszty utylizacji odpadów i kosztów składowania odpadów, grupy nacisku w zakresie ochrony środowiska, wyczerpywanie się zasobów nieodnawialnych, zużycie energii oraz rozwój recyklingu.

Rozpatrując ekologiczne uwarunkowania działalności gospodarczej w najszerszym, systemowym ujęciu, wskazać należy przede wszystkim rolę rozwiązań wynikających z przyjętych celów, kierunków i instrumentów polityki ekologicznej. W ramach jej realizacji jednostki samorządu terytorialnego przygotowują i wdrażają odpowiednie programy ochrony środowiska oddziałujące na sferę gospodarczą. W szerszym ujęciu politykę ekologiczną za B. Poskrobko i T. Poskrobko (2012, s. 91) określić można jako „świadomą i celową działalnością państwa, samorządów terytorialnych i podmiotów gospodarczych w zakresie gospodarowania środowiskiem, czyli użytkowania jego zasobów i walorów, ochrony i kształtowania ekosystemów lub wybranych elementów biosfery”. Zdaniem B. Fiedora i A. Graczyka

means the compliance with the objectives of state policy or through the realization of law imposed by a state, or also thanks to the own rules favorable in terms of the micro-economic rationality. According to P. Ekins (2010, p. 274), the very institutions are the leading factor stimulating eco-innovations due to their impact on the economic and ecological effects of economic activity.

Achieving the objectives of the ecological policy requires the application of appropriate measures and instruments. Environmental protective measures are means of influence against various entities involved in the realization of ecological policy of an indirect nature whose objective is to create the appropriate functioning conditions of the environmental protection instruments. Whereas, environmental protection instruments are means of control norms' nature that determine tasks, directions and ways of action in the scope of the environmental protection. The classification of the environmental protection instruments encompasses: directly affecting instruments (legal-administrative including norms of a general and specific nature, prescriptive-prohibitive, command and control – CAC), indirectly affecting instruments (economic), voluntary instruments (decentralized) and social affecting instruments (persuasive) (Dobrzański 2010, p. 314, 316).

B. Fiedor and A. Graczyk emphasize that the necessity of creating the ecological policy and its instruments entails actions in the environmental protection sphere and in the sphere of its market failures' management (2015, p. 128-129). According to those authors, economic instruments (economic-financial) serve, mostly, as non-market prices for the usage of the environmental resources and advantages or are contributions in a wider sense incurred in exchange for the usage.

The economic instruments for the environmental protection particularly include (Dobrzański 2010, p. 319):

- charges (ecological charges) for the emissions of pollutants to the environment, including:
 - » product charges (environmental taxes) on the cost of products that in the manufacturing, consumer and pro-consumer phase cause nuisance with regard to the environment;
 - » tax differentiation leading to establish more favourable prices for 'pro-ecological' products;
 - » exploitation charges for the economic use of the environment;
 - » charges for a quantitative environmental degradation;
 - » service charges for providing a service aimed to dispose of contamination;
- subsidies – various forms of financial assistance for the realization of the defined protective tasks;
- deposits – surcharges on the price of products that could be harmful to the environment, in the situation where a hazard is avoided, the surcharge is returned;
- creating the markets allowances for the usage of

(2015, s. 128) w sektorze prywatnym polityka ekologiczna oznacza podporządkowanie się celom polityki państwa albo poprzez realizację narzucanego przez państwo prawa, albo też dzięki własnym regułom, korzystnym z punktu widzenia mikroekonomicznej racjonalności. Zdaniem P. Ekinsa (2010, s. 274) to instytucje są pierwszoplanowym czynnikiem stymulującym ekoinnowacje w ramach ich wpływu na efekty ekonomiczne i ekologiczne działalności gospodarczej.

Osiągnięcie celów polityki ekologicznej wymaga zastosowania odpowiednich środków i instrumentów. Środki ochrony środowiska to narzędzia oddziaływania na różne podmioty zaangażowane w realizację polityki ekologicznej o charakterze pośrednim, których celem jest stworzenie odpowiednich warunków funkcjonowania instrumentów ochrony środowiska. Instrumenty ochrony środowiska są natomiast narzędziami o charakterze norm sterujących, określających zadania, kierunki i sposoby działania w zakresie ochrony środowiska. Klasyfikacja instrumentów ochrony środowiska obejmuje: instrumenty oddziaływania bezpośredniego (prawno-administracyjne obejmujące normy o charakterze ogólnym i szczegółowym, nakazowo-zakazowe, *command and control* – CAC), instrumenty oddziaływania pośredniego (ekonomiczne), instrumenty dobrowolne (zdecentralizowane) oraz instrumenty oddziaływania społecznego (perswazyjne) (Dobrzański 2010, s. 314, 316).

B. Fiedor i A. Graczyk podkreślają, że konieczność tworzenia polityki ekologicznej i jej instrumentów wiąże się z występowaniem w sferze ochrony środowiska i gospodarowania jego zasobami niedoskonałości rynku (2015, s. 128-129). Zdaniem tych Autorów instrumenty ekonomiczne (ekonomiczno-finansowe) pełnią (w większości) funkcje nierynkowych cen za korzystanie z zasobów i walorów środowiska bądź też są szeroko rozumianymi daninami publicznymi ponoszonymi w zamian za to korzystanie.

W szczególności do instrumentów ekonomicznych ochrony środowiska zalicza się (Dobrzański 2010, s. 319):

- opłaty (opłaty ekologiczne) za emisję zanieczyszczeń do środowiska, w tym:
 - » opłaty produktowe (podatki ekologiczne) nakładane na ceny produktów, które w fazie produkcyjnej, konsumpcyjnej i pokonsumpcyjnej powodują uciążliwość dla środowiska;
 - » zróżnicowanie podatkowe, prowadzące do ustalenia korzystniejszych cen produktów „proekologicznych”;
 - » opłaty eksploatacyjne za gospodarcze korzystanie ze środowiska;
 - » opłaty za ilościową degradację środowiska;
 - » opłaty usługowe za wykonanie usługi mającej na celu unieszkodliwienie zanieczyszczeń;
- subwencje – różne formy pomocy finansowej do realizacji ustalonych zadań ochronnych;
- depozyty – dopłaty do ceny produktów potencjalnie szkodliwych dla środowiska, gdzie w sytuacji uniknięcia zagrożenia następuje jej zwrot;
- tworzenie rynków uprawnień do korzystania z danego zasobu środowiska;

- certain environmental resources;
- compulsory ecological risk insurance;
- financial incentives used to enforce the law – e.g. financial penalties for exceeding norms.

In addition to the basic entrepreneurs' affecting measures in the environmental protection domain, such as administrative-legal instruments or economic instruments, one may also indicate other ways of creating conditions in order to refine enterprise management, such as non-obligatory quality improving systems ISO9000 and ISO14000, energy performance certification, cleaner production programs, or EMAS system (Górka 2007, p. 15-16). Formalized management systems should be perceived as strong introduction simulators for the ecological innovations which facilitate generating the triad of ecological, economic and social benefits (Graczyk and Kaźmierczak-Piwko 2011, p. 118).

K. Lisiecka and A. Kubasik highlight the fact that the relationships between an enterprise and the environment generally depend on how valuable the environment is for the functioning and development of a company. The basic factors affecting the degree of the enterprise dependency on the environment and determining the potential influence on it are: the nature of the activity, the scale of production, location, technology, used materials, products and manufactured waste (Lisiecka and Kubasik 2001, p. 50). Hence, it should be noted that the bigger a company is, the greater its impact on the environment, but on the other hand – the bigger pressure from the rules of law (Report..., 2013, p.).

It seems that taking the need of the multidimensional specifications of pro-ecological activities of an enterprise complying with the local and regional specifics into account, one may accept the systematics distinguishing the scope of internal, local, regional and supra-regional circumstances. Mutual influence between an enterprise and the environment, its increasingly important role in economic activity leads to the need of a joint consideration and scrutiny of the above dimensions that have impact on the enterprise's behaviour towards the natural environment. This prospect may be applied in the activity of both an enterprise and local authorities having regard to the need of creating pro-ecological behaviours of enterprises and boosting the sustainable entrepreneurship that uses local resources and advantages of the natural environment. Local authorities' engagement in this area is particularly justified in the case of the local governments of the environmentally valuable areas (cf. Zwolińska-Ligaj, Guzal-Dec 2016). Summing up the remarks on the conditions of pro-ecological activities, the following systematics that takes into consideration the place of origin/the conditions impact scale can be determined (Figure 1).

When discussing the conditions of environmental activities of enterprises, it should be noted that environmental requirements are associated not only with the occurrence of the limitations and difficulties resulting from the need to adapt economic activities to the applicable environmental regulations. The

- obowiązkowe ubezpieczenia od ryzyka ekologicznego;
- bodźce finansowe służące egzekucji prawa – np. kary pieniężne za przekraczanie norm.

Oprócz podstawowych środków oddziaływania na przedsiębiorców w dziedzinie ochrony środowiska takich, jak instrumenty administracyjno-prawne oraz instrumenty ekonomiczne wskazać można także inne sposoby tworzenia warunków do doskonalenia zarządzania przedsiębiorstwem, takie, jak nieobligatoryjne systemy poprawy jakości ISO9000 i ISO14000, certyfikacja energetyczna, programy czystszej produkcji czy też system EMAS (Górka 2007, s. 15-16). Sformalizowane systemy zarządzania należy postrzegać jako silne stymulatory wprowadzania innowacji ekologicznych umożliwiające generowanie triady korzyści ekologicznych, ekonomicznych i społecznych (Graczyk i Kaźmierczak-Piwko 2011, s. 118).

K. Lisiecka i A. Kubasik podkreślają, że relacje przedsiębiorstwa ze środowiskiem zależą ogólnie od tego, na ile jest ono cenne dla funkcjonowania i rozwoju firmy. Podstawowymi czynnikami wpływającymi na stopień uzależnienia przedsiębiorstwa od środowiska oraz określającymi potencjalny wpływ na nie są: charakter działalności, skala produkcji, lokalizacja, technologia, wykorzystywane materiały, produkty i wytwarzane odpady (Lisiecka i Kubasik 2001, s. 50). Zauważyć więc należy, że im większa jest firma, tym większy jest jej wpływ na środowisko, a z drugiej strony – tym większa presja ze strony przepisów prawnych (Raport..., 2013, s.).

Wydaje się, że biorąc pod uwagę potrzebę wielowymiarowego ujęcia uwarunkowań działalności proekologicznej przedsiębiorstwa uwzględniającego specyfikę lokalną i regionalną przyjąć można systematykę wyróżniającą wymiar uwarunkowań wewnętrznych, lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych. Wzajemne oddziaływanie przedsiębiorstwa i otoczenia ekologicznego, jego wzrastająca rola w działalności gospodarczej prowadzą zaś do potrzeby łącznego ujmowania i analizowania powyższych wymiarów oddziałujących na zachowania przedsiębiorstw względem środowiska przyrodniczego. Perspektywa ta może znaleźć zastosowanie zarówno w działalności przedsiębiorstwa, jak i władz lokalnych mających na uwadze potrzebę kreowania proekologicznych zachowań przedsiębiorstw oraz stymulowania przedsiębiorczości zrównoważonej i wykorzystującej lokalne zasoby i walory środowiska naturalnego. Aktywność władz lokalnych w tym zakresie jest szczególnie uzasadniona w przypadku samorządów obszarów przyrodniczo cennych (por. Zwolińska-Ligaj, Guzal-Dec 2016). Podsumowując rozważania na temat uwarunkowań aktywności proekologicznej można wskazać następującą ich systematykę uwzględniającą miejsce powstawania/skalę oddziaływania uwarunkowań (rysunek 1).

Omawiając uwarunkowania działalności proekologicznej przedsiębiorstw odnotować należy, że wymagania środowiskowe wiążą się nie tylko z występowaniem ograniczeń i utrudnień wynikających z konieczności dostosowania działalności gospodarczej do obowiązujących przepisów ochrony środowi-

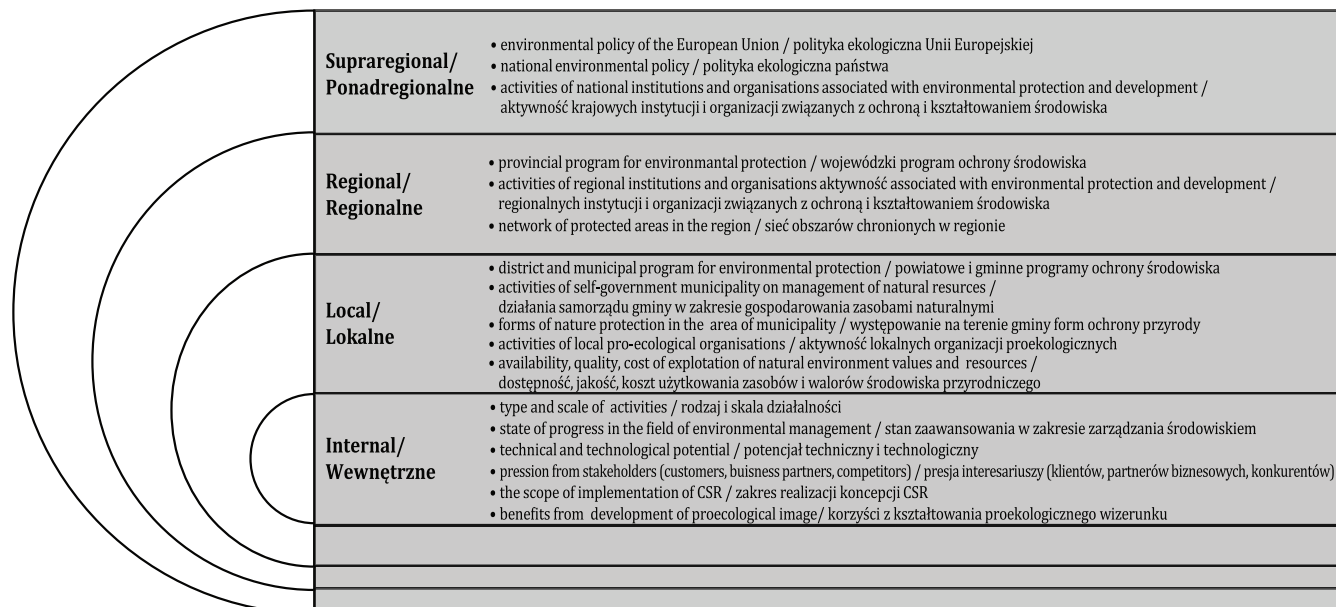

Figure 1. Classification of the ecological conditions of enterprises activity

Rysunek 1. Systematyka ekologicznych uwarunkowań działalności przedsiębiorstw

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

literature underlines numerous benefits that can result from implementation of environmental activity to the process of product development and operating activities of an enterprise, such as more efficient use of natural resources, opportunities for return on investment, increase in sales, development of new markets, improvement of the company's image, opportunities for product differentiation and increase in competitiveness (Dangelico and Pujari 2010, p. 480).

In the context of the postulated need to stimulate the environmental activity of the entities of bioeconomy sector it is important to make an attempt to assess its conditions. The aim of the study is, therefore, the characteristics and evaluation of the conditions of environmental activities of bioeconomy companies located in environmentally valuable areas in Lubelskie Voivodeship and the indication of its most important factors and barriers from the perspective of the investigated companies.

Material and methods

The area study involved 30 municipalities¹ from the group with the highest ecological valuables in Lubelskie Voivodeship, designated by an index developed by D. Guzal-Dec (2013) in the context of the ecological values of rural and urban-rural municipalities in Lubelskie Voivodeship. On the basis of the REGON registry, five companies located in rural areas were selected in each of the municipalities for

¹ Janów Podlaski, Konstantynów, Józefów, Łukowa, Obsza, Dzwola, Janów Lubelski, Modliborzyce, Janowiec, Kazimierz Dolny, Wąwolnica, Kraśniczyn, Wilków, Dębowa Kłoda, Sosnowica, Stężyca, Lubycza Królewska, Susiec, Tarnawatka, Tomaszów Lubelski, Rososz, Sławatycze, Urszulin, Włodawa, Adamów (zamojski), Krasnobród, Łabunie, Skierbieszów, Stary Zamość, Zwierzyniec

ska. W literaturze podkreśla się bowiem liczne korzyści, jakie mogą wynikać z włączania aktywności proekologicznej w proces rozwoju produktu i działalności operacyjnej przedsiębiorstwa, takie jak zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych, możliwości uzyskania zwrotu z inwestycji, zwiększenia sprzedaży, rozwoju nowych rynków, poprawy wizerunku firmy, możliwości różnicowania produktów oraz zwiększenia konkurencyjności (Dangelico i Pujari 2010, s. 480).

W kontekście postulowanej potrzeby stymulowania aktywności proekologicznej podmiotów sektora biogospodarki ważne jest dokonanie próby oceny jej uwarunkowań. Celem opracowania jest zatem charakterystyka i ocena uwarunkowań działalności proekologicznej przedsiębiorstw sektora biogospodarki zlokalizowanych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego oraz wskazanie najważniejszych jej czynników i barier z perspektywy badanych przedsiębiorstw.

Materiał i metody

Teren badania stanowiło 30 gmin¹ z grupy o najwyższej cennie ekologicznej w województwie lubelskim, wyznaczonych na podstawie wskaźnika opracowanego przez D. Guzal-Dec (2013) w ramach badania cennie ekologicznej gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa lubelskiego. W każdej z gmin na podstawie rejestru REGON wytypowano do badań pięć przedsiębiorstw zlokalizowanych na

¹ Janów Podlaski, Konstantynów, Józefów, Łukowa, Obsza, Dzwola, Janów Lubelski, Modliborzyce, Janowiec, Kazimierz Dolny, Wąwolnica, Kraśniczyn, Wilków, Dębowa Kłoda, Sosnowica, Stężyca, Lubycza Królewska, Susiec, Tarnawatka, Tomaszów Lubelski, Rososz, Sławatycze, Urszulin, Włodawa, Adamów (zamojski), Krasnobród, Łabunie, Skierbieszów, Stary Zamość, Zwierzyniec

the study. It was aimed to reflect an attempt of sectoral structure of business entities in the municipality and nominating entities with the highest level of employment for the research. The study used method of diagnostic survey using a questionnaire interview. Interviews with owners (or managers) of enterprises were performed in the period of November-December 2013. In the group of 150 companies, 48 entities of bioeconomy sector have been extracted on the basis of the criterion of resources including all entities of production spheres using biological resources.

The results were processed by using the statistical package Statistica and presented in a descriptive and graphic form of tables and charts. According to the proposed scheme of ecological conditions of activity (Figure 1) the internal, local and supra-local/sub-regional conditions were discussed.

The report was prepared within the framework of the research project No. 2011/01 / D / HS4 / 03927 'Ecological conditions and development factors of the economic functions in the environmentally valuable areas of the Lubelskie Voivodeship' financed from the funds of the National Center for Science.

Results

Internal conditions and the scale of environmental activities

The character of economic activities, mainly determined by the type and scale, is one of the major reasons of internal environmental activities. Therefore it should be noticed that due to the applied selection criteria, the study group was formed by entities distinguished by greater economic potential against the population of businesses operating in rural areas.

Companies being a part of an experiment represented small and medium-sized enterprises, mainly microenterprises (64.6%). Small and medium-sized enterprises constituted – 20.8% and 14.6% of the experiment. More than half (52.1%) of companies had the status of a family business. The predominant organizational and legal frame of business activity was the individual economic activity (39.6%) and the limited liability company (33.3%).

Most frequently represented sector was industrial processing, including the food and wood industry (entities performing such activities accounted for 56.3% of the experiment). A smaller share (41.7%) in the experiment was observed in the primary sector of the economy including activities such as agriculture, forestry, hunting, and fishing. Most companies of the bioeconomy sector gained and maintained their share at the supra-local markets – regional (16.7% of enterprises) as well as national and foreign (54.2%).

In the investigated group of entities the formalised environmental management systems were not implemented. The investigated companies, in light of the opinion of people who represent them, did not have any substantial and negative effect on the

obszarach wiejskich kierując się odzwierciedleniem w próbie struktury branżowej podmiotów gospodarczych w gminie oraz typując do badań podmioty o największym poziomie zatrudnienia. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Wywiady z właścicielami (lub menedżerami) przedsiębiorstw zrealizowane zostały w okresie listopad-grudzień 2013 roku. W grupie 150 przedsiębiorstw wyodrębniono 48 podmiotów sektora biogospodarki na podstawie kryterium zasobowego zaliczając do niego wszystkie podmioty sfery produkcyjnej wykorzystujące zasoby biologiczne.

Wyniki badań opracowano z wykorzystaniem pakietu statystycznego Statistica i przedstawiono w formie opisowej oraz graficznej w postaci tabel i wykresu. Zgodnie z zaproponowaną systematyką uwarunkowań ekologicznych działalności (rys. 1) omówiono uwarunkowania wewnętrzne, lokalne oraz ponadlokalne.

Opracowanie przygotowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/ 03927 pt. „Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Wyniki

Wewnętrzne uwarunkowania i skala działalności proekologicznej

Specyfika działalności gospodarczej, w tym głównie określona przez jej rodzaj oraz skalę jest jedną z głównych przesłanek wewnętrznych aktywności proekologicznej. Zauważyć zatem należy, że badaną grupę tworzyły, z uwagi na zastosowane kryteria doboru, podmioty wyróżniające się większym potencjałem ekonomicznym na tle populacji przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarach wiejskich.

Przedsiębiorstwa tworzące próbę reprezentowały sektor małych i średnich przedsiębiorstw, w tym głównie mikroprzedsiębiorstw (64,6%). Przedsiębiorstwa małe i średnie stanowiły odpowiednio – 20,8% oraz 14,6% próby. Ponad połowa (52,1%) przedsiębiorstw posiadała status firmy rodzinnej. Dominującą formą prawną-organizacyjną działalności była indywidualna działalność gospodarcza (39,6%) oraz spółka z o. o. (33,3%).

Najczęściej reprezentowaną branżą było przetwórstwo przemysłowe, w tym przemysł spożywczy i drzewny (podmioty prowadzące działalność tego rodzaju stanowiły 56,3% próby). Mniejszy udział (41,7%) w próbie odnotowano w przypadku sektora pierwszego gospodarki obejmującego takie działalności, jak: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. Większość przedsiębiorstw sektora biogospodarki zdobyło i utrzymywało swoje udziały na ponadlokalnych rynkach zbytu – regionalnych (16,7% przedsiębiorstw) oraz krajowych i zagranicznych (54,2%).

W badanej grupie podmiotów nie wdrożono sformalizowanych systemów zarządzania środowiskowego. Badane przedsiębiorstwa w świetle opinii

natural environment of the municipality. This impact was considered as small by responders (arithmetic mean = 2.13, standard deviation = 1.469) and rather positive (arithmetic mean = 3.49, standard deviation = 0.612)². These assessments coincided with a rather small scale of the impact on business of environmental policy instruments.

The activities of the investigated enterprises were not associated with a significant burden of costs and / or legal requirements resulting from the instruments of state environmental policy. Enterprisers most often declared the need to incur the cost of transport services, repair services and other external services related to the environmental protection and – to a lesser extent – burden on environmental taxes and product fees. However, the study/investigated group rarely involved the occurrence of environmental fees, insurance costs of environmental risks, deposit payments, costs of obtaining licence for introduction of substances or energy into the environment. None of the parties has been charged with ecological penalties during the analysed period (Table 1).

osób je reprezentujących nie wywierały istotnego i negatywnego wpływu na stan środowiska przyrodniczego gminy. Wpływ ten badani uznali za mały (średnia arytm.=2,13, odchylenie stand.=1,469) i raczej pozytywny (średnia arytm.=3,49, odchylenie stand.=0,612)². Oceny te były zbieżne z raczej niewielką skalą oddziaływania na przedsiębiorstwa instrumentów polityki ekologicznej.

Działalność badanych przedsiębiorstw nie wiązała się ze znaczącym obciążeniem jej wybranymi kosztami lub/i wymogami prawnymi wynikającymi z instrumentów polityki ekologicznej państwa. Przedsiębiorcy najczęściej deklarowali konieczność ponoszenia kosztów usług transportowych, remontowych i innych usług obcych związanych z ochroną środowiska oraz – w mniejszym zakresie – obciążeń z tytułu podatków ekologicznych oraz opłat produktowych. Rzadko natomiast w badanej grupie występowały opłaty za korzystanie ze środowiska, koszty ubezpieczenia ryzyka ekologicznego, opłaty depozytowe oraz koszty uzyskania pozwolenia na wprowadzanie do środowiska substancji lub energii. Żaden z podmiotów nie był obciążony w badanym okresie karami ekologicznymi (tabela 1).

Table 1. The scale of the burden of costs and / or legal requirements imposed on enterprises, result from the instruments of the state environmental policy for the period from 2010 until 2013 (percentage of answers)

Tabela 1. Skala obciążenia przedsiębiorstw wybranymi kosztami lub/i wymogami prawnymi wynikającymi z instrumentów polityki ekologicznej państwa w okresie od 2010 do 2013 roku (odsetek wskazań)

Types of costs/requirements/ Rodzaje kosztów/wymogów	Percentage of answers/ Odsetek wskazań
Costs of transport, repair and other external services related to environmental protection (e.g. the export and waste disposal)/ Koszty usług transportowych, remontowych i innych usług obcych związanych z ochroną środowiska (np. wywozu i składowania odpadów)	45,7
Environmental taxes/ Podatki ekologiczne	26,8
Product Fees/ Opłaty produktowa	25,6
Environmental fees/ Opłaty za korzystanie ze środowiska	14,6
Insurance costs of environmental risks/ Koszty ubezpieczenia ryzyka ekologicznego	11,9
Deposit payments/ Opłata depozytowa	9,3
Obtaining a permission for introduction of substances or energy into the environment/ Uzyskanie pozwolenia na wprowadzanie do środowiska substancji lub energii	2,3
Administrative ecological penalties/ Administracyjne kary ekologiczne	-

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

Less than half of respondents (44.6%) declared that the company takes actions to minimize the negative impact of business on the environment. At the same time, it is worrying, that 44.7% of investigated entities do not undertake such activities (Figure 2).

In the group of companies that declared to undertake initiatives to reduce the negative impact of enterprise on the environment, fairly large percentage (46.4%) of respondents admitted that they resulted mainly from a desire to fulfil environmental

Niespełna połowa badanych (44,6%) zadeklarowała, że w przedsiębiorstwie podejmuje się działania mające na celu minimalizację niekorzystnego oddziaływania przedsiębiorstwa na środowisko przyrodnicze. Niepokojące jest jednocześnie, że aż w przypadku 44,7% badanych podmiotów nie podejmuje się takich działań (rysunek 2).

W grupie przedsiębiorstw, w których zadeklarowano podejmowanie inicjatyw na rzecz ograniczania negatywnego wpływu przedsiębiorstwa na środowisko dość duży odsetek (46,4%) badanych przyznał,

² The power of influence was rated in the scale 0-5, where 0 signifies lack of impact whereas 5 signifies major impact, the direction of the impact was rated in the scale 1-5, where 1 definitely signifies negative impact whereas 5 definitely signifies positive impact

² Siłę wpływu oceniono w skali 0-5, gdzie 0 oznacza brak wpływu, a 5 – wpływ bardzo duży; kierunek wpływu oceniono w skali 1-5, gdzie 1 oznacza wpływ zdecydowanie negatywny, a 5 – zdecydowanie pozytywny.

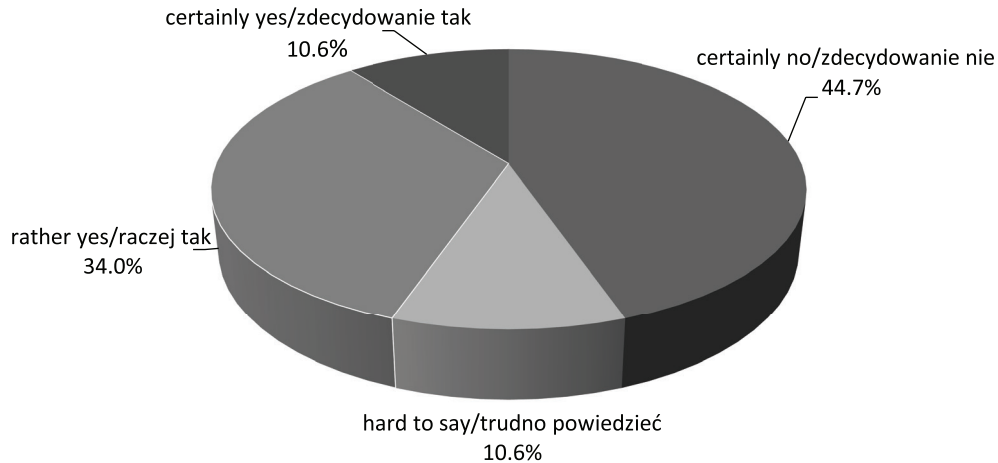

Figure 2. Undertaking action in enterprises in relation to the processes that affect natural environment in order to minimize their adverse impact on the environment

Rysunek 2. Podejmowanie w przedsiębiorstwach działań w stosunku do procesów wpływających na stan środowiska naturalnego w celu minimalizacji ich niekorzystnego wpływu na środowisko

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

regulations. Only in the case of 7.1% it was found that these actions were motivated by factors other than the provisions of environmental law.

Local conditions

In the case of natural valuable areas, ecological conditions of the activities of enterprises of a local nature largely result from the nature and the value of the natural environment that could result in providing legal protection to certain parts of the environment. Local authorities are required to conduct rational selection and support the development of such directions of economic development, which will meet the principles of sustainable development, as well as undertake initiatives addressed to local communities which are aimed to stimulate pro-environmental attitudes. This type of action involves the need to open up to cooperation with different environments, including supra-local which are interested in relevant environmental issues. Among the local ecological conditions, the natural resources that form the basis of economic processes are crucial. One can mention the following important issues: the availability, suitability for production and service activities and the costs of economic use.

According to the respondents, it follows that they were able to notice the impact of local ecological conditions in the form of valuable natural environment of the municipality - its resources and values - the company's operations. Enterprisers assessed this impact as distinguished (arithmetic mean = 2.94, standard deviation = 1.390) and rather positive (arithmetic mean. = 3.60, standard deviation = 0.676).³

³ The power of influence was rated in the scale 0-5, where 0 signifies lack of impact whereas 5 signifies major impact, the direction of the impact was rated in the scale 1-5, where 1 definitely signifies negative impact whereas 5 definitely signifies positive impact

że wynikały one głównie z chęci spełniania regulacji środowiskowych. Tylko w przypadku 7,1% uznano, że działania te były motywowane innymi czynnikami niż przepisy prawa ochrony środowiska.

Uwarunkowania lokalne

Uwarunkowania ekologiczne działalności przedsiębiorstw o charakterze lokalnym w przypadku obszarów przyrodniczo cennych wynikają w dużej mierze ze specyfiki i cenności środowiska przyrodniczego, której konsekwencją może być objęcie pewnych jego fragmentów ochroną prawną. Ten stan wymaga zaś od władz lokalnych racjonalnego doboru i wsparcia rozwoju takich kierunków rozwoju gospodarczego, które spełniać będą zasady zrównoważonego rozwoju, a także podejmowania inicjatyw skierowanych do środowisk lokalnych mających na celu pobudzenie postaw proekologicznych. Tego typu działania zaś wymagają otwarcia się na współpracę z różnymi środowiskami, w tym ponadlokalnymi, zainteresowanymi kwestiami środowiskowymi. Wśród lokalnych uwarunkowań ekologicznych kluczowe znaczenie mają zaś zasoby naturalne, które tworzą podstawy procesów gospodarczych. Ważne są takie kwestie, jak ich dostępność, przydatność dla działalności produkcyjnej i usługowej oraz koszty gospodarczego wykorzystania.

Z wypowiedzi badanych wynika, że dostrzegali oni wpływ lokalnych uwarunkowań ekologicznych w postaci cennego środowiska przyrodniczego gminy – jego zasobów i walorów – na działalność przedsiębiorstwa. Przedsiębiorcy ocenili ten wpływ jako ponadprzeciętny (średnia arytm.=2,94, odchylenie stand.=1,390) i raczej pozytywny (średnia arytm.=3,60, odchylenie stand.=0,676)³.

³ Siłę wpływu oceniono w skali 0-5, gdzie 0 oznacza brak wpływu, a 5 – wpływ bardzo duży; kierunek wpływu oceniono w skali 1-5, gdzie 1 oznacza wpływ zdecydowanie negatywny, a 5 – zdecydowanie pozytywny.

These assessments indicated on the convergence with declared by traders use opportunities resulting from the position in areas with high environmental value. Measurable, positive consequences of location is mainly related to fit the natural conditions to the profile of the business and the ability to provide quality of products through the use of local resources. One untapped potential is the possibility of creating environmentally conscious image resulting from high valuable local natural environment (Table 2).

Powyższe oceny wykazywały zbieżność z deklarowanym przez przedsiębiorców wykorzystywaniem szans wynikających z położenia na obszarach o znacznych walorach ekologicznych. Wymierne, pozytywne konsekwencje lokalizacji dotyczyły głównie dopasowania warunków naturalnych do profilu prowadzonej działalności oraz możliwości zapewnienia wysokiej jakości produktów dzięki wykorzystaniu zasobów lokalnych. Pewien niewykorzystany potencjał stanowi zaś możliwość kreowania wizerunku proekologicznego wynikającego z wysokiej cenności lokalnego środowiska przyrodniczego (tabela 2).

Table 2. Assessment* of the state of implementation of selected opportunities of conducting and developing business activity resulting from the location in the municipality of valuable natural features

Tabela 2. Ocena* stanu wykorzystania wybranych szans prowadzenia i rozwoju działalności gospodarczej wynikających z lokalizacji w gminie o cennych walorach przyrodniczych

Opportunities/ Szanse	Arithmetic mean/ Średnia	Standard deviation/ Odchylenie standardowe
Natural conditions allow to conduct and develop business activity/ Warunki naturalne umożliwiają prowadzenie i rozwój działalności	4,07	0,530
Ensuring high quality of products / services through the use of local resources/ Zapewnienie wysokiej jakości produktów/usług dzięki wykorzystywaniu zasobów lokalnych	3,85	0,534
The company's products are enjoying greater interest of the place of formation/ Produkty firmy cieszą się większym zainteresowaniem ze względu na miejsce powstawania	3,58	0,504
The possibility of creating environmentally conscious corporate image/ Możliwość kreowania proekologicznego wizerunku firmy	3,32	1,056

* assessment performed on a scale of 1 to 5, where 5 is determined to use opportunities, and 1 – determined to definitely not use of opportunities

* ocena dokonana w skali od 5 do 1, gdzie 5 oznacza zdecydowane wykorzystywanie szans, a 1 – zdecydowane niewykorzystywanie szans

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

Local restrictions of economic activities in environmentally valuable areas may result from the existence of surface forms of environmental protection that cause limitations or difficulties in the implementation of investment processes or existing forms of management. They can be connected also with the need to demonstrate to the business knowledge of efficient and compliant with the requirements the implementation of business processes in these areas. In special cases, it can lead to the disclosure of conflicts with the representatives of the local community against the environmental protection, which may pose a threat to its business.

The conducted research shows, that the entrepreneurs from the researched area did not note any significant influence of the selected possible limitations that could be connected with the areas of significant environmental value on the activity of entities controlled by them (Table 3).

In local socio-economic arrangements developing in valuable environmental conditions, an increased participation of local authorities can be expected in terms of encouraging pro-environmental activities among the entrepreneurs. In the case of the research areas, the entrepreneurs assessed this participation as average (Table 4).

Lokalne ograniczenia działalności gospodarczej na obszarach przyrodniczo cennych wynikać mogą z istnienia powierzchniowych form ochrony przyrody wywołujących ograniczenia lub utrudnienia w realizacji procesów inwestycyjnych lub dotychczasowych form gospodarowania. Związane one być mogą także z potrzebą wykazywania się przez przedsiębiorców wiedzą na temat sprawnej i zgodnej z wymogami realizacji procesów gospodarczych na tych terenach. W szczególnych przypadkach może dojść do ujawnienia się konfliktów z przedstawicielami lokalnej społeczności na tle ochrony środowiska, które mogą stanowić zagrożenie jego działalności.

Przeprowadzone badania wskazują, że przedsiębiorcy z badanych obszarów nie dostrzegali większego wpływu wybranych, potencjalnych ograniczeń jakie mogą być związane z obszarami o szczególnej cenności ekologicznej na działalność kierowanych przez nich podmiotów (tabela 3).

W lokalnych układach społeczno-ekonomicznych rozwijających się w warunkach znacznej cenności ekologicznej spodziewać się można zwiększonej aktywności władz samorządowych w zakresie pobudzania proekologicznych działań przedsiębiorców. W przypadku badanych obszarów przedsiębiorcy taką aktywność władz ocenili jednak jako przeciętną (tabela 4).

Table 3. Assessment* of the degree of effect of selected limitations of carrying out and developing the economic activity on business resulting from the location of the business in the municipality with valuable environmental qualities**Tabela 3.** Ocena* stopnia wpływu na przedsiębiorstwo wybranych ograniczeń prowadzenia i rozwoju działalności gospodarczej wynikających z lokalizacji przedsiębiorstwa w gminie o cennych walorach przyrodniczych

Limitations/ Ograniczenia	Average/ Średnia	Standard deviation/ Odchylenie standardowe
Limitations of lands intended for development of investments./ Ograniczenie terenów przeznaczonych pod rozwój inwestycji	2,43	1,192
Difficulties or limitations of the investment process/ Utrudnienia lub ograniczenia procesu inwestycyjnego	2,41	1,207
Absence of financial compensation for lost profits of economic activities of entrepreneurs/ Brak rekompensat finansowych za utracone korzyści dla prowadzących działalność gospodarczą	2,29	1,078
Current limitations of traditional and foregoing forms of management/ Bieżące ograniczenia tradycyjnych, dotychczasowych form gospodarowania	2,21	1,001
High risk of investment caused by lack of management plans for the Natura 2000 network, and protection plans for other protected areas/ Wysokie ryzyko inwestycji powodowane brakiem planów zarządzania dla obszarów Natura 2000 i planów ochrony dla innych obszarów chronionych	2,19	1,160
No access to knowledge regarding legal and administrative obligations referring to investment/ economic use of protected areas/ Brak dostępnej wiedzy na temat wymogów prawnych i administracyjnych odnośnie inwe- stowania/zasad gospodarczego użytkowania obszarów chronionych	2,07	1,113
Land protection conflicts between the business and local community/municipality/ Konflikty na tle ochrony środowiska między przedsiębiorstwem a społecznością lokalną/ gminą	1,88	0,911

* assessment graded on a scale from 5 to 1, where 5 signifies that there is significant impact on the business and 1 meaning there is no impact

* ocena dokonana w skali od 5 do 1, gdzie 5 oznacza, że ograniczenie zdecydowanie wpływa na przedsiębiorstwo, a 1 – że zdecydowanie nie wpływa

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

Table 4. Assessment* of selected areas of local authority participation in terms of pro-environmental transformation of local economy**Tabela 4.** Ocena* wybranych obszarów aktywności władz samorządowych w zakresie proekologicznych przekształceń lokalnej gospodarki

Activities/ Działania	Average/ Średnia	Standard Deviation/ Odchylenie standardowe
Supporting projects of pro-environmental nature of the entrepreneurs/ Wspieranie przedsięwzięć proekologicznych przedsiębiorców	3,07	0,846
Undertaking pro-environmental initiatives with entrepreneurs/ Podejmowanie inicjatyw proekologicznych z przedsiębiorcami	3,05	0,861
Pointing out the direction of economic activity contributing to natural environment pro- tection or using local economic resources/ Wskazywanie kierunków działalności gospodarczej przyczyniających się do ochrony przyrody lub wykorzystywania lokalnych zasobów gospodarczych	3,05	0,861
Environmental education of entrepreneurs/ Edukacja ekologiczna przedsiębiorców	3,00	0,926

* assessment graded in scale from 5 to 0, 5 meaning high activity and 0 no activity

* ocena dokonana w skali od 5 do 0, gdzie 5 oznacza ocenę bardzo wysoką, a 0 – brak aktywności

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

Supra-local conditions

The catalogue of environmental conditions of economic activity that make up further surroundings for the economic subjects – regional and supra-regional – constitutes a number of factors resulting from a political and legal, economic, technical and technological, and social environment. In the case of the sample group, the setting did not create any significant prospects or threats (Table 5).

Among the assessed conditions, the existing demand for environmentally friendly products, the availability of environmentally friendly raw materials and access to environmentally friendly technology were found as rather favourable factors for economic activity, however not very common. The surveyed entrepreneurs have at the same time noted that there is a presence of more environmentally friendly substitutes of products

Uwarunkowania ponadlokalne

Katalog ekologicznych uwarunkowań działalności gospodarczej tworzących dalsze otoczenie podmiotów gospodarczych – regionalne i ponadregionalne – tworzy szereg czynników wynikających zarówno z otoczenia polityczno-prawnego, ekonomicznego oraz techniczno-technologicznego i społecznego. W przypadku badanej grupy podmiotów otoczenie to nie tworzyło szczególnych szans lub zagrożeń (tabela 5).

Wśród badanych uwarunkowań jako czynnik raczej sprzyjający działalności gospodarczej, chociaż o niezbyt dużym nasileniu oceniono istnienie popytu na przyjazne środowisku produkty, dostęp do przyjaznych środowisku surowców i materiałów oraz proekologicznych technologii. Badani przedsiębiorcy dostrzegali jednocześnie, że na rynku są obecne bardziej przyjazne środowisku substytuty produktów wytwarzanych przez przedsiębiorstwo, co stać się

Table 5. Assessment* of selected environmental conditions** for economic activity**Tabela 5.** Ocena* wybranych ekologicznych uwarunkowań** działalności gospodarczej

Conditions/ Uwarunkowania	Average/ Średnia	Standard deviation/ Odchylenie standardowe
The costs of necessary adjustment to tightening environment protection law/ Koszty niezbędnego dostosowania się do zaostrzających się przepisów prawa ochrony środowiska	3,39	1,070
Organizational difficulties of necessary adjustment to tightening environment protection law/ Trudności organizacyjne niezbędnego dostosowania się do przepisów prawa ochrony środowiska	3,37	0,740
Existing demand for environmentally friendly products/ Istnienie popytu na przyjazne środowisku produkty	3,21	0,740
Presence of more environmentally friendly substitutes of products made by the business/ Obecność na rynku bardziej przyjaznych środowisku substytutów produktów wytwarzanych przez przedsiębiorstwo	3,18	0,727
Availability of environmentally friendly raw materials/ Dostęp do przyjaznych środowisku surowców, materiałów	3,17	0,845
Quality and stability of regulations/norms connected with protection of environment/ Jakość i stabilność przepisów/norm związanych z ochroną środowiska	3,11	0,953
Access to environmentally friendly technology/ Dostęp do przyjaznych środowisku technologii	3,06	0,893
Possibility of support from external sources of pro-environmental research and development activities/ Możliwość wsparcia ze źródeł zewnętrznych proekologicznych prac badawczo-rozwojowych	2,91	0,980
Pressure from environmental and consumer organizations/ Presja ekologicznych organizacji konsumenckich	2,91	0,893
Possibility of financial support from external sources of environmental investments/ Możliwość wsparcia finansowego ze źródeł zewnętrznych inwestycji ekologicznych	2,85	0,857
Possibility of informational-organizational support of pro-environmental activities/ Możliwość wsparcia informacyjno-organizacyjnego działań proekologicznych	2,85	1,034

*assessment graded on a scale from 1 to 5, 1 being very low and 5 being very high

**the list of conditions was created on the basis of: M. Witkowska-Dąbrowska za: M. Burchard-Dziubińska, Zarządzanie środowiskiem i zasobami naturalnymi, w: T.M. Łąguna, M. Witkowska-Dąbrowska (red.), Zarządzanie zasobami środowiska, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok-Olsztyn 2010, s. 201.

* ocena dokonana w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza ocenę bardzo niską, a 5 bardzo wysoką

**listę czynników opracowano na podstawie: M. Witkowska-Dąbrowska za: M. Burchard-Dziubińska, Zarządzanie środowiskiem i zasobami naturalnymi, w: T.M. Łąguna, M. Witkowska-Dąbrowska (red.), Zarządzanie zasobami środowiska, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok-Olsztyn 2010, s. 201.

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

made by the business, which may become an important economic impulse for pro-environmental changes in the industry. However, they did not note a significant pressure from environmental and consumer organizations.

The entrepreneurs who represent the bioeconomic sector noted a stronger and negative influence of legal surroundings on economic activity, such as high adjustment costs of necessary adjustment to tightening environment protection law and organizational difficulties connected with it. At the same time, the entrepreneurs regarded the legal regulations as stable.

Considering the instruments of environmental politics encouraging pro-environmental behaviours in economic subjects, it is visible that the possibilities of external financial support of pro-environmental activities of businesses were assessed as rather small, including investment, research and development, and also informational-organizational activities.

Pro-environmental activities undertaken by the assessed businesses were mainly conditioned by expectations of external organizations' stakeholders, such as clients and business partners⁴, and the need to prepare the organizations to adhere to the set environment protection standards, the lack of which could cause negative consequences for the organization (Table 6).

A very significant factor was striving for savings resulting from reducing the costs of exploitation of raw materials and energy resources. The factors of average importance during undertaking initiatives by businesses include: the expectations of stakeholders of both internal and external organizations such as owners and investors as well as local environments representatives, achieving the organization's goals of competitive position and image, adhering to legal regulations, and including technical and technological advancement in terms of environment protection in the represented sector. Due to the insignificant burden on the businesses in terms of payments, tax and punishments resulting from environment protection politics, limiting costs, which resulted from this was also a factor of average importance for undertaking pro-environmental actions. Nevertheless, situations where the participants declared at least an average importance of the factor concern for the state of local natural environment, should be noted as positive.

In the context of environmental political activity on a national and regional scale, it is important to note that the political instruments are not used to their full potential. The support of institutions has little influence on pro-environmental behaviours, including financial support, or using public tenders as a form of encouragement for these behaviours. Similarly, there was little influence on the part of pressure from pro-environmental organizations factor, mainly due to the fact that there were no big

może ważnym impulsem ekonomicznym proekologicznych przekształceń w badanej branży. Badani nie dostrzegali jednak istnienia szczególnej presji ekologicznych organizacji konsumenckich.

Przedsiębiorcy reprezentujący sektor biogospodarki dostrzegali nieco bardziej silny, negatywny wpływ na działalność gospodarczą skutków otoczenia prawnego, w tym takich, jak wysokie koszty dostosowania się do zaostrzających się przepisów prawa ochrony środowiska oraz związane z tym trudności organizacyjne. Przepisy prawa badani postrzegali jednocześnie jako stabilne.

Biorąc pod uwagę instrumenty polityki ekologicznej stymulujące proekologiczne zachowania podmiotów gospodarczych dostrzec należy, że raczej jako niewielkie ocenione zostały możliwości zewnętrznego wsparcia finansowego działalności proekologicznej przedsiębiorstw, w tym inwestycyjnej oraz badawczo-rozwojowej, a także informacyjno-organizacyjnej.

Działania proekologiczne podejmowane przez badane przedsiębiorstwa w głównej mierze warunkowane były oczekiwaniami interesariuszy zewnętrznych organizacji, takich jak klienci i partnerzy biznesowi⁴ oraz potrzebą przygotowania organizacji do sprostania określonym standardom z zakresu ochrony środowiska, których brak mógłby spowodować negatywne konsekwencje dla organizacji (tabela 6).

Czynnikiem o dość dużym, ponadprzeciętnym znaczeniu, było dążenie do oszczędności wynikających ze zmniejszenia kosztów eksploatacji zasobów surowców i energii. Za czynniki o raczej przeciętnym znaczeniu przy podejmowanych w ramach przedsiębiorstw inicjatyw proekologicznych uznać można: wymagania interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych organizacji takich jak właściciele i inwestorzy oraz reprezentanci środowisk lokalnych, osiąganie celów organizacji w zakresie pozycji konkurencyjnej i wizerunku, dostosowywanie się do wymagań prawnych, w tym postępu technicznego i technologicznego w zakresie ochrony środowiska w reprezentowanym sektorze. Z uwagi na nieznaczny zakres obciążenia przedsiębiorstw opłatami, karami i podatkami wynikającymi z polityki ochrony środowiska ograniczenie kosztów ponoszonych z tego tytułu także było czynnikiem o raczej przeciętnym znaczeniu dla podejmowanych proekologicznych działań. Pozytywnie zaś należy odbierać sytuację, w której badani deklarowali przynajmniej przeciętne znaczenie takiego czynnika, jak troska o stan lokalnego środowiska przyrodniczego.

W kontekście działań polityki ekologicznej w skali krajowej i regionalnej zauważyć należy niewykorzystany dostatecznie potencjał instrumentów tych polityk. Raczej niewielki wpływ na zachowania proekologiczne wywiera wsparcie instytucji, w tym o charakterze finansowym, czy też wykorzystanie instytucji przetargu publicznego do stymulowania

⁴ With respect to the group of businesses, which implemented the environmental management system in accordance with ISO 14001 norms, it should be noted that it was connected with noticing a number of advantages for the organization, most importantly, connected with bigger possibilities of obtaining economic partners (Zwolińska-Ligaj 2015c).

⁴ W odniesieniu do grupy przedsiębiorstw, które wdrożyły system zarządzania środowiskowego zgodny z normą ISO 14001 stwierdzić należy, że wiązało się to z dostrzeganiem szeregu korzyści dla organizacji, przede wszystkim związanych z większymi możliwościami pozyskiwania partnerów gospodarczych (Zwolińska-Ligaj 2015c).

Table 6. Assessment* of significance of individual factors in pro-environmental actions undertaken in businesses during 2010-2012**Tabela 6.** Ocena* znaczenia poszczególnych czynników w podjętych działaniach proekologicznych w przedsiębiorstwach w okresie 2010-2012

Factors of pro-environmental activity/ Czynniki aktywności proekologicznej	Average/ Średnia	Standard Deviation/ Odchylenie standardowe
Demands/expectations of clients/ Wymagania/oczekiwania klientów	3,60	1,242
Demands/expectations of business partners/ Wymagania/oczekiwania partnerów handlowych	3,50	1,225
Lack of investment could cause significant problems in the future/ Brak inwestycji mógł spowodować w przyszłości istotne problemy	3,50	1,698
Savings connected with limiting the consumption of raw materials and energy/ Oszczędności związane z ograniczeniem zużycia surowców i energii	3,44	0,892
Demands of owners/investors/ Wymagania właścicieli/inwestorów	3,43	1,222
Adjusting business to legal regulations regarding environment protection/ Dostosowanie się do regulacji prawnych z zakresu ochrony środowiska	3,36	1,277
Possibility of strengthening competitive position and expansion of market outlets/ Możliwość wzmocnienia pozycji konkurencyjnej i rozszerzenia rynku zbytu	3,27	1,223
Concern for the natural environment/ Troska o stan środowiska przyrodniczego	3,27	1,163
Reducing costs connected with payments, tax and punishments imposed on the business/ Ograniczenie kosztów związanych z opłatami, podatkami i karami nakładanymi na firmę	3,20	0,941
Improving the image/ creating an environmental image for the business/ Poprawa wizerunku/kreowanie ekologicznego wizerunku firmy	3,00	1,109
Keeping pace with existing environmental standards in the sector/ Dorównanie obowiązującym standardom ekologicznym w sektorze	3,00	1,414
Demands/pressure from local society or local authorities/ Wymagania/naciski społeczności lokalnej, władz lokalnych	2,57	1,342
Pressure from pro-environmental organizations/ Nacisk organizacji proekologicznych	2,50	1,345
Possibility of receiving a public/ EU endowment for pro-environmental investments/ Możliwość otrzymania dofinansowania inwestycji proekologicznych z funduszy publicznych/UE	2,50	1,605
Institutional support/ Wsparcie instytucji	2,46	1,330
Enhanced opportunities at public tenders/ Zwiększenie szans w przetargach publicznych	1,92	1,498

* assessment graded on a scale from 5 to 0, 5 meaning a significant influence of the factor and 0 meaning no influence

* ocena dokonana według skali od 5 do 0, gdzie 5 oznacza bardzo duży wpływ czynnika, a 0 – brak wpływu

Source: own elaboration.

Źródło: opracowanie własne.

subjects participating in the trial, which could have had a significantly negative influence on the natural environment.

Conclusion

The researched businesses make up the stem of local economies due to their higher than average economic potential and a greater possible influence on the state of the local natural environment. The pro-environmental attitude of these subjects is the key factor that conditions the direction of processes of local sustainable development. On the basis of the research, it can be concluded that:

takich zachowań. Podobnie niewielkie znaczenie miał czynnik nacisku organizacji proekologicznych, z uwagi głównie na to, że w próbie nie znalazły się duże podmioty o potencjalnie znaczącym, negatywnym oddziaływaniu na środowisko przyrodnicze.

Podsumowanie

Badane przedsiębiorstwa tworzą trzon lokalnych gospodarek z uwagi na ich ponadprzeciętny potencjał ekonomiczny, i stąd – jednocześnie większe, potencjalne oddziaływanie na stan lokalnego środowiska przyrodniczego. Postawy proekologiczne tych podmiotów są więc jednym z kluczowych czynników ukierunkowujących lokalne procesy rozwojowe w stronę modelu zrównoważonego rozwoju. W świe-

1. the assessed businesses are integrated with the local natural environment, which is shown through their declared and positive influence on the local environment and relatively small legal burden on the part of environmental politics, while at the same time using opportunities resulting from the availability of local natural resources;
 2. insignificant negative influence of the subjects on the natural environment does not call for the need to undertake activity on a wider scale in the businesses, in order to minimize negative influence of the executed processes on the natural environment; the pro-environmental activities undertaken by the assessed businesses were mainly conditioned by economic factors, expectations of external organizations' stakeholders, such as clients and business partners, and the need to prepare the organization to adhere to set environmental protection standards, the lack of which could cause negative consequences for the organization; the motif of concern for the natural environment was also noticeable;
 3. local environmental conditions create favourable setting for the development of businesses representing the bioeconomic sector; functioning in environmentally valuable areas does not entail noticing particular limitations resulting from, among others, functioning of various environment protection forms; quantifiable and positive consequences of location, concerned mainly tailoring the natural conditions to the profile of the business and the possibility of providing high quality products thanks to using local resources; unused potential gives the possibility of creating a pro-environmental image resulting from a highly valuable local natural environment;
 4. local government authorities participate on an average level in encouraging a balanced development of the local economy and do not constitute a factor that notably encourages concern for the natural environment; a gradual increase in interest of local authorities is to be expected about the consequences of environmental conditions for pursuing local policy of sustainable development;
 5. the supra-local surrounding in terms of environmental conditions creates rather favourable conditions for the assessed subjects, as no significant prospects or threats were found for businesses stuck in the sphere of supra-local environmental conditions; among the assessed conditions, the existing demand for environmentally friendly products, the availability of environmentally friendly raw materials and access to environmentally friendly technology were noted to be favourable for economic activity; the entrepreneurs noted a stronger and negative influence of legal surroundings on economic activity, such as high costs of necessary adjustment to tightening environmental
- tle przedstawionych wyników badań sformułować można następujące wnioski:
1. badane przedsiębiorstwa uznać należy za zintegrowane z lokalnym środowiskiem przyrodniczym, co przejawia się deklarowanym nieznacznym i raczej pozytywnym ich wpływem na lokalne środowisko przyrodnicze oraz niewielką skalą obciążeń ze strony instrumentów polityki ekologicznej przy jednoczesnym wykorzystywaniu szans wynikających z dostępu do lokalnych zasobów i walorów środowiska przyrodniczego;
 2. nieznaczące negatywne oddziaływanie podmiotów na środowisko przyrodnicze nie wywołuje potrzeby podejmowania w przedsiębiorstwach na szerszą skalę aktywności na rzecz minimalizowania niekorzystanego wpływu na środowisko przyrodnicze procesów uruchamianych w przedsiębiorstwach; podejmowane przez badane przedsiębiorstwa działania proekologiczne w głównej mierze warunkowane były czynnikami ekonomicznymi, oczekiwaniami interesariuszy zewnętrznych organizacji, takich jak klienci i partnerzy biznesowi oraz potrzebą przygotowania organizacji do sprostania określonym standardom z zakresu ochrony środowiska, których brak mogłyby spowodować negatywne konsekwencje dla organizacji; zauważalny był także motyw troski o środowisko przyrodnicze;
 3. lokalne uwarunkowania ekologiczne tworzą pozytywne warunki rozwoju przedsiębiorstw reprezentujących sektor biogospodarki; funkcjonowanie na obszarach przyrodniczo cennych nie wiąże się z dostrzeganiem szczególnych ograniczeń wynikających m.in. z funkcjonowania różnorodnych form ochrony przyrody; wymierne, pozytywne konsekwencje lokalizacji dotyczyły głównie dopasowania warunków naturalnych do profilu prowadzonej działalności oraz możliwości zapewnienia wysokiej jakości produktów dzięki wykorzystaniu zasobów lokalnych; niewykorzystany potencjał stanowi zaś możliwość kreowania wizerunku proekologicznego wynikającego z wysokiej cenności lokalnego środowiska przyrodniczego;
 4. lokalne władze samorządowe podejmują przeciętną aktywność w obszarze stymulowania zrównoważonego rozwoju lokalnej gospodarki i nie stanowią czynnika wybitnie stymulującego do troski o lokalne środowisko przyrodnicze; spodziewać się należy stopniowego zwiększania zainteresowania władz lokalnych zagadnieniami konsekwencji uwarunkowań środowiskowych dla realizowania lokalnej polityki zrównoważonego rozwoju;
 5. otoczenie ponadlokalne w wymiarze uwarunkowań ekologicznych tworzy badanym podmiotom raczej sprzyjające warunki działalności – nie ujawniono bowiem szczególnych szans lub zagrożeń dla przedsiębiorstw tkwiących w sferze ponadlokalnych uwarunkowań ekologicznych; wśród badanych uwarunkowań jako raczej sprzyjające działalności gospodarczej, chociaż o niezbyt dużym nasileniu oceniono istnienie popytu na przyjazne środowisku produkty,

protection law and organizational difficulties connected to it. The legal regulations were regarded as stable;

6. as there is a need for a greater involvement of the business sector in pro-environmental activity for the sake of the local environment, it is necessary to disseminate knowledge about the possibility of having financial and informational-organizational external support for activity of a pro-environmental business.

dostęp do przyjaznych środowisku surowców i materiałów oraz proekologicznych technologii; badani dostrzegali nieco bardziej silny, negatywny wpływ na działalność gospodarczą skutków otoczenia prawnego, w tym takich, jak wysokie koszty dostosowania się do zaostrzających się przepisów prawa ochrony środowiska oraz związane z tym trudności organizacyjne. Same przepisy prawa badani ocenili jednak jako stabilne;

6. z perspektywy potrzeby większego zaangażowania sektora przedsiębiorstw w działalność proekologiczną, również na rzecz lokalnego środowiska, postulować należy upowszechnienie wiedzy na temat możliwości zewnętrznego wsparcia działalności proekologicznej przedsiębiorstw, w tym finansowego i informacyjno-organizacyjnego.

References/Literatura:

1. Czaja S., Becla A. (2008), *Rozwój prośrodowiskowych systemów zarządzania w przedsiębiorstwie*, W: A. Graczyk (red.), *Zarządzanie środowiskowe w przedsiębiorstwie*. Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław, s. 21-36.
2. Dangelico R.M., Pujari D. (2010), *Mainstreaming Green Product Innovation: Why and how companies integrate environmental sustainability*. Journal of Business Ethics, 95, s. 471-486.
3. Dobrzańska B.M. (2007), *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*. Wydawnictwo UwB w Białymstoku, Białystok.
4. Dobrzański G. (2010), *Instrumenty ochrony środowiska*, W: B. Dobrzańska, G. Dobrzański, D. Kielczewski (red.), *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 314-323.
5. Ekins P. (2010), *Eco-innovation for environmental sustainability: concepts, progress and policies*. Int Econ Econ Policy, 7, s. 267-290.
6. Fiedor B., Graczyk A. (2015), *Instrumenty ekonomiczne II Polityki Ekologicznej Państwa*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu/Research Papers of Wrocław University of Economics nr 409, Polityka ekologiczna a rozwój gospodarczy, DOI: 10.15611/pn.2015.409.09
7. Górka K. (2007), *Wdrażanie koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego*. Ekonomia i Środowisko, 2 (32), s. 15-16.
8. Graczyk M., Kaźmierczak-Piwko L. (2011), *Uwarunkowania dla tworzenia wiedzy i innowacji ekologicznych w przedsiębiorstwie*. Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Wiedzą, Seria: Studia i Materiały, nr 45.
9. Guzal-Dec D. (2013), *Operacjonalizacja modelu Presja-Stan-Reakcja w badaniu cenności ekologicznej gmin wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*. Rocznik Ochrony Środowiska/Annual Set the Environment Protection, T. 15, nr 3, s. 2925-2941.
10. Guzal-Dec D., Zwolińska-Ligaj M. (2015), *Propozycja modelu instytucjonalno-organizacyjnego wsparcia wykorzystania zasobów i walorów środowiska przyrodniczego w procesach stymulowania rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, W: D. Guzal-Dec, A. Siedlecka, M. Zwolińska-Ligaj, *Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*, Wyd. PSW w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska.
11. Lisiecka K., Kubasik A. (2001), *Środowisko w globalnej orientacji zarządzania przedsiębiorstwem*. Wydawnictwo AE im. Karola Adamieckiego, Katowice.
12. Poskrobko B., Poskrobko T. (2012), *Zarządzanie środowiskiem w Polsce*, Wyd. PWE, Warszawa 2012.
13. *Raport: Biznes a ekologia. Postawy wobec ochrony środowiska*, maj 2012, http://greencrosspoland.org/wp-content/uploads/2013/05/RAPORT_GfK_Biznes-a-ekologia_2012.pdf, (data dostępu: 2.02.2015).
14. Witkowska-Dąbrowska M. (2010), *Zarządzanie środowiskiem i zasobami naturalnymi*, W: T. M. Łaguna, M. Witkowska-Dąbrowska (red.), *Zarządzanie zasobami środowiska*. Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok-Olsztyn, s. 197-202.
15. Zwolińska-Ligaj M. (2015a), *Corporate social responsibility of bioeconomy in the natural valuable areas of the lubelskie voivodship/ Społeczna odpowiedzialność biznesu w sektorze biogospodarki na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*. Economic and Regional Studies/Studia Ekonomiczne i Regionalne, Vol. 8, nr 1, s. 92-111.
16. Zwolińska-Ligaj M. (2015b), *Integracja funkcji gospodarczych i środowiskowych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego. Perspektywa przedsiębiorstw*. Wydawnictwo PSW w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska.
17. Zwolińska-Ligaj M. (2015c), *Zarządzanie środowiskowe w przedsiębiorstwach – stan i uwarunkowania upowszechniania*, W: D. Guzal-Dec, A. Siedlecka, M. Zwolińska-Ligaj, *Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*. Wyd. PSW w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska.
18. Zwolińska-Ligaj M. (2016), *Bioeconomy as a direction of the development of natural valuable areas in Lublin voivodeship (Poland)*, Proceedings of the 2016 International Conference "ECONOMIC SCIENCE FOR RURAL DEVELOPMENT" No 41. Jelgava, LLU ESAF, 21-22 April 2016, s. 281-290.
19. Zwolińska-Ligaj M., Guzal-Dec D. (2016), *Przedsiębiorczość w sektorze biogospodarki jako kierunek zrównoważonego rozwoju lokalnego na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*. Roczniki Naukowe SERiA, T. XVIII, Z. 2, s. 310-316.